

Mūsūs žmonės

9 p.

g

Mokslininkai Jurgį Ambraziejų Pabrėžą prilygino žemaičių daktarui Faustui

► Leidinio pristatyme Vilniaus universiteto bibliotekoje: (iš dešinės) knygos autorius prof. dr. Arvydas Pacevičius, Lietuvos Mažesniųjų brolių ordino provincijolas Evaldas darulis, knygos autorė Nijolė Raudytė ir knygos recenzentas docentas Tomas Petreikis.

Irena ŠEŠKEVIČIENĖ

► Vilniaus universiteto leidykla, bendradarbiaudama su Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos Šv. Kazimiero provincija, šią vasarą išleido knygą „Žemaičių daktaras Faustas: Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos bibliotekos kilmė, raida ir paveldas“. Šios, 312 puslapių apimties, knygos autoriai yra ilgametė Kretingos pranciškonų vienuolyno bibliotekininkė Nijolė Raudytė ir Vilniaus universiteto profesorius dr. Arvydas Pacevičius.

Vilniaus universiteto bibliotekos Pranciškaus Smuglevičiaus salėje jau įvyko knygos pristatymas, o Kretingos krašto žmonėms, patikino N. Raudytė, ji bus pristatyta kitamet.

– *Gerb. Nijole, apibūdinkite šį mokslinį leidinį, koks jo tikslas?*

– Knygoje labiausiai koncentruojamasi į Jurgio Pabrėžos kauptą biblioteką: rašoma apie jos kilmę, kaupimo būdus ir raidą, pobūdį ir tematiką, jos paveldo reikšmę šiandienai. Leidinyje atskira dalimi publikuotas šios bibliotekos katalogas, aprėpiantis po įvairias atminties institucijas ir kolekcijas išblaškytas knygas, – jis leidžia pažinti dar neatskleistą kunigo pranciškono J. A. Pabrėžos gyvenimo ir veiklos pusę, jo ryšius, bibliotekos komplektavimo būdus, šaltinius, dydį, pobūdį, turinį, knygos kultūros ypatybes.

Sumanymas identifikuoti ir suregistruoti po įvairias Lietu-

vos atminties institucijas pasklidusius J. A. Pabrėžos rinkinio leidinius nėra naujas. Šis sunkus darbas buvo pradėtas tarpukariu Kretingos vienuolyne tėvo Augustino Dirvelės ir kitų brolių pranciškonų iniciatyva, pirmaisiais Antrojo pasaulinio karo metais tęstas Kaune – Vaclovo Biržiškos, vėliau – Vilniaus universiteto bibliotekos darbuotojų.

Dabar pagaliau jau turime publikuotą katalogą, kuriame užregistruoti 207 pavadinimai, arba 233 vienetai spaudinių: iš jų yra išlikę 204 ir rekonstruoti 30 vnt. spaudinių.

– *Kaip kilo sumanymas rengti šią knygą? Kas buvo sunkiausia? Iš kur paimti šaltiniai?*

– Sumanymas rengti šią knygą kilo, siekiant pagerbti ir paminėti J. A. Pabrėžos 250 metų gimimo jubiliejų ir LR Seimo paskelbtus jo vardo metus. Būtent vienintelė iš kunigo pranciškono paveldo buvo likusi neištyrinėta jo turtin-

ga ir laikoma viena įdomiausių XIX a. pradžios bibliotekų Lietuvoje. Nors įžymaus kunigo pranciškono asmenybė, veikla ir palikimas nuolat traukia mokslininkų, istorikų dėmesį, vis dėlto jo asmeninė biblioteka išsamiai, visapusiškų tyrimų iki šiol nebuvo sulaukusi. Todėl nuspręsta ją ištyrinėti ir įamžinti atskiroje knygoje. Parengiamieji darbai prasiidėjo jau gerokai anksčiau, tačiau vėliau tyrimą bibliotekose ir archyvuose apsunkino karantinas ir kovidų pandemija.

Tyrinėjimo šaltiniai buvo išlikę ir neišlikę J. A. Pabrėžos bibliotekos spaudiniai, kurie pagal šaltinius kataloge buvo rekonstruoti. Išlikę spaudiniai, kurių yra 204 fiziniai vienetai, šandien saugomi Vilniaus universiteto bibliotekoje, Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje, Kauno technologijos universiteto bibliotekoje, Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, Krokuvėje Čartoriskų bibliotekoje, Kretingos muziejuje, Tomo Petreikio rinkinyje, o kai kurių buvimo vieta liko nežinoma. Kataloge rekonstruota 30 neišlikusių knygų.

– *Kokius aspektus leidinyje stengėtės labiau išryškinti: J. Pabrėžą nušviesti kaip mokslininką, ar kaip liaudies*

daktarą? Ar kaip žmogų, darbais ir mąstymu praaugusį savo epochą?

– J. A. Pabrėžos įsigytos ir asmeninėje bibliotekoje sukaupotos knygos, kiti leidiniai jam buvo apaštalavimo įrankis įvairiose srityse: kunigo pastoracijoje – rengiant pamokslus, liaudies gydytojo pašaukime – gydant vargšus, negalinčius sumokėti daktarui, rengiant teorinius ir praktinius mokslinius darbus – botanikos terminiją „Taislius augmynis“, herbariumą, geografijos vadovėlį, medicinos ir farmacijos veikalus ir kt. Knygoje norėta išryškinti kunigo pranciškono visapusišką asmenybę ir talentus, gautus iš Dievo.

Visais savo talentais J. A. Pabrėža dosniai dalijosi su žmonėmis. Neveltui po jo mirties žmonės pradėjo keliais eiti aplink jo kapą, prašydami užtarimo, o šiandien ypač išaugo pamaldumo į jį kultas.

Knygoje siekiama J. A. Pabrėžos biblioteką atskleisti knygos komunikacijos ciklo ir asmenybės raiškos kontekste. Pabrėža savo biblioteką kaupė tikslingai, bet vengė prabangos, kolekciją vertino kaip svarbią pagalbines priemones ir sudedamąją mokslinio kabineto dalį. Bibliofilijos elementai apčiuopiami, bet aiškiau neišreikšti.

[Nukelta | 10 p.]

Mokslininkai Jurgį Ambraziejų Pabrėžą prilygino žemaičių daktarui Faustui

(Atkelta iš 9 p.)

Kita vertus, Pabrėža buvo Žemaitijoje žinomas kolekcininkas, gerai išmanantis knygų pasaulį, gebantis surasti retų leidinių. Ieškodami knygynuose nebeaptinkamų leidinių, į jį kreipdavosi iškilūs XIX a. mokslo ir kultūros žmonės: istorikas rašytojas Simonas Daukantas, kunigas Jonas Krizostomas Gintila (gavo siuntinį Mažojoje Lietuvoje išleistų knygų), istorikas Jurgis Pliateris (registravo lituanistinius leidinius), vyskupas Motiejus Valančius (ieškojo Daukšos „Postilės“), farmakologas Johanas Frydrichas Volfgangas (pageidavo retų vienuolynuose saugomų spaudinių).

– **Kodėl J. A. Pabrėžą, kuris liaudyje vadinamas paprastai – stebukladariu, sumanėte palyginti su daktaru Faustui?**

– Yra ir kitas – lituanistinis – lygmuo, leidžiantis retrospektyviai J. A. Pabrėžą vertinti kaip stebukladarį ir pranašą. Kretingos bernardinų vienuolyne jis sukūrė ypatingą Vėlyvosios apšvietos kabinetą, o juk būtent savajame darbo kabinete daktaras Faustas ieškojo filosofinio akmens. Kaip žinome, literatūrinis-istorinis personažas Faustas akcentuoja svarbiausią gyvenimo variklį – Jėzaus ir žmogaus dialogą visose situacijose.

J. A. Pabrėžos kabinetą sudarė ne tik biblioteka, bet ir kiti rinkiniai bei darbo priemonės, reikalingos atliekant Žemaitijos augalijos tyrimus, kaupiant herbariumą, teikiant medicinos paslaugas, telkiant lituanistikai pasišventusius žemaičius. Pabrėžos kabinetas tapo gimstančios modernios Žemaitijos ir Lietuvos idėjų kalve. Taigi, pasirinkęs pranciškono tretininko kelią, Pabrėža sukūrė savotišką Vėlyvosios apšvietos kabinetą, kurį sudarė ne tik biblioteka, bet ir kiti rinkiniai bei priemonės, reikalingos telkiant lituanistikos studijoms pasišventusius žemaičius, atliekant Žemaitijos augalijos tyrimus, kaupiant herbariumą, teikiant medicinos paslaugas bendruomenei.

Svarbu prisiminti, kad Lietuvoje nuo seno gyvuoja J. A. Pabrėžos, kaip liaudies šventojo, kultas ir žmonių pamaldumas į jį, ant jo kapo negėsta žvakių liepsnos. Lietuvos tarpukario spaudoje publikuoti, pokaryje užfiksuoti rankraščiuose ir šios dienos įvairūs žmonių pasisakymai ir liudijimai apie pasveikimus ir kitus stebuklus, patirtus meldžiantis prie J. A. Pabrėžos kapo, leidžia iš tiesų suvokti jį kaip mistinę asmenybę ar stebukladarį.

– **Koks J. A. Pabrėžos bibliotekos likimas po jo mirties?**

– Po J. A. Pabrėžos mirties knygos testamentu perduotos Kretingos bernardinų vienuolyno bibliotekai, tapo jos fondų dalimi. Tačiau asmeninės bibliotekos katalogas nebuvo suda-

► Nijolės Raudytės rankose – naujausias mokslinis leidinys apie iškilų kraštiečių Jurgį Ambraziejų Pabrėžą

rytas. Išaugus pamaldumo Pabrėžai kultui, tarpukariu pranciškoni rengėsi inicijuoti beatifikacijos bylą. Pripažinus J. A. Pabrėžą palaimintuoju, jo asmeninės knygos būtų tapusios antrojo laipsnio relikvijomis.

1932 m. Kretingos vienuolyno gvardijonas, vėliau – Šv. Kazimiero provincijos provincijolas Augustinas Dirvelė ant J. A. Pabrėžos kapo pastatė neogotikinio stiliaus koplytėlę, buvo pradėta rengti išsami biografija. Jo iniciatyva J. A. Pabrėžos asmeninės knygos atrinktos iš bendrų vienuolyno bibliotekos fondų, pažymėtos specialiu, šandien istoriniu laikomu šifru, kurį sudaro Pabrėžos pavardės raidės „Pb“ su skaičiumi ir formuotos į naują kolekciją.

Deja, 1940–1941 m. Kretingos bernardinų vienuolyno biblioteka ir J. A. Pabrėžos kolekcija išblaškyta ir nacionalizuota.

– **Gal galėtumėte išskirti J. A. Pabrėžos skaitymo kultūrą – ypatumus, pomėgius?**

– Per daugelį metų kunigas pranciškonas sukaupe universalus pobūdžio asmeninės bibliotekos fondą. Didžiąją dalį užima religijos ir teologijos, medicinos ir farmacijos, botanikos veikalai, atliepantys praktinės bei teorinės veiklos sritis ir susiformavę tarsi savarankiški funkcinės paskirties rinkiniai.

Leidinių įvairovė padeda pažinti ne tik J. A. Pabrėžos erudiciją, pasaulėžiūrą, skaitymo interesus, bet ir terpę, kurioje formavosi asmenybė ir pranciškoniškoji tapatybė. Bibliofilinį pomėgį atskleidžia keletas išlikusių senųjų XVII a. knygų. Reikia pastebėti, kad J. A. Pabrėža sąmoningai nekomplektavo pranciškonų teologų ir pamokslininkų veikalų, nes jais galėjo naudotis Kretingos bernardinų vienuolyno bibliotekoje.

J. A. Pabrėžos knygos kultūrą atspindi skaitymo ypatumai, paliktos marginalijos, priekygninė medžiaga (augalai, piešiniai, laiški, iškarpos ir kiti materialūs daiktai) ir kt. Įvairiose Žemaitijos parapijose užrašytuose pasiryžimuose atskiru punktu jis pažymi knygų skaitymą, tam numato ne tik laiką, bet ir lektūros tematiką. Tvarkydamas ar skaitydamas knygas, J. A. Pabrėža jose paliko įvairių ženklų, kurie šiandien yra svarbūs mokslo istorijai. Rankraštiniai nuosavybės įrašai, antspaudai, spaudai, ekslibrisai, knygų marginalijos, lapų įklijos knygose ar atskiri lapeliai su rankraštiniais tekstais, priekygninė medžiaga, susikaupe kunigo pranciškono bibliotekos atskirose knygose, ypač vertingi, ne tik atspindintys autentišką socialinę aplinką, bet ir atskleidžiantys nepažintus gyvenimo ir veiklos aspektus.

Simboliška, kad knygos „Žemaičių daktaras Faustas: Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos bibliotekos kilmė, raida ir paveldas“ pristatymas pirmiausia įvyko Vilniaus universitete, pirmojoje Pabrėžos studijų vietoje, jam išvykus iš Žemaitijos. Nuo 1791 m. jis studijavo Vilniaus universitete (tuomet – Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės vyriausiojoje mokykloje) Medicinos kolegijoje. 1794 m. iš čia išėjo į Tado Kosciuškos sukilimą.